

Záverom chceme zdôrazniť, že vedome sme si nevšimli všetky nadhodené problémy v Šachparonovovej štúdiu. Kniha je veľmi cenným príspevkom k diskutovaným filozofickým otázkam prírodných vied. Je významnou pomôckou pri štúdiu dialektiky.

M. Burica

ARISTOTELES, O VYJADROVANÍ. Z gréčtiny preložil dr. Antonín Kříž. Poznámkový komentár napísali dr. A. Kříž a dr. K. Berka. Praha 1959, strán 65, cena 4 Kčs.

Po preklade Aristotelových *Kategórií* (pozri recenziu v Slovenskom filozofickom časopise 1958, 412—414) vyšiel vo Filozofickej knižnici ČSAV preklad ďalšieho Aristotelovho logického diela *O vyjadrovaní* (rozsahom je takmer také veľké ako jeho *Kategórie*), ktoré predstavuje druhú časť známeho súboru Aristotelových logických spisov, uvádzaného spoločným názvom *Organon*.

Kým v *Kategóriách* vykladal Aristoteles o slovách bez spojenia čiže o pojmoch (ktoré zaradil pod niektorú z desiatich kategórií), o ktorých však nemožno hovoriť ani že sú pravdivé ani nepravdivé, v diele *O vyjadrovaní* (*Peri hermeneiás* alebo *Hermeneutika*) skúma Aristoteles slová a im odpovedajúce pojmy v spojení, pretože pravdivosť a nepravdivosť môže vyjadrovať len určitá výpoveď, výrok.

Podobne ako už v staroveku a v novšej dobe sa ozvali pochybovačné hlasy o Aristotelovom autorstve diela o kategóriách, nie inak je to aj s dielom *O vyjadrovaní*. Tak už sám vydavateľ Aristotelovho *Organa* Andronikos Rodský pochyboval o jeho pravosti. Niektorí z neskorších starovekých komentátorov (napr. Ammonios a Porfyrios) pochybovali iba o Aristotelovom autorstve poslednej, t. j. 14. kapitoly tohto diela, a preto sa jej v svojich komentároch ani nedotkli. A tak otázka pravosti tohto diela sa vynorila aj v novšej dobe, najmä v 19. storočí, keď sa intenzívnejšie začalo pristupovať k štúdiu celého Aristotelovho filozofického odkazu. Je to zásluha H. Maiera, že sa dnes toto dielo pokladá za pravé dielo Aristotela, i keď ho Maier neprávom datuje až do posledného obdobia Aristotelovej literárnej činnosti. Na základe vnútorného vý-

voja Aristotelových logických názorov je iste najsprávnejšie uznávať túto prácu za dielo Aristotelovho mužného veku. Najvýraznejšie hovorí za toto datovanie tá skutočnosť, že v Hermeneutike nerozlišuje ešte Aristoteles medzi logickými prvkami súdu a jazykovým členením vety, pretože termíny „onoma“ (meno) a „rhéma“ (sloveso) mu nahrádzajú termíny súdu — subjekt a predikát. Až v *Analytikách* sa objavujú už osobitné logické termíny pre subjekt, najmä však pre predikát.

Jadro Aristotelovho diela *O vyjadrovaní* tvorí náuka o kategorickom subjektovo-predikátovom súde, ďalej klasifikácia súdov podľa kvantity, kvality a modality, rozlíšenie kontrárnych a kontradiktórických súdov a konečne začiatok náuky o transformácii súdov. Je to v podstate celá náuka o kategorickom súde, ako je nám známa z klasickej logiky. Tvorí teda uvedené dielo Aristotelovo spojovací článok medzi jeho dielom o Kategóriách, kde sa vykladalo o pojmoch a *Analytikami*, ktoré obsahujú náuku o úsudku.

V prvých kapitolách rieši Aristoteles otázku vzájomného vzťahu jazyka a myslenia, čoho počiatky nachádzame už u jeho učiteľa Platóna, najmä v dialógoch *Kratylos*, *Theaitetos* a *Sofistes*. Tak Aristoteles najprv určuje, čo je meno a čo sloveso, potom čo je zápor a klad, konečne čo je reč a súd. V otázke vzťahu medzi jazykom a myslením stojí Aristoteles jednoznačne na stanovisku, že slová vznikli dohodou medzi ľuďmi a že ich význam je daný konvenciou a nie prirodzene.

K vlastnej náuke o súde pristupuje Aristoteles v 5. kapitole. I keď rozlišuje jednoduché a zložené súdy, preberá v uvedenom diele len jednoduché kategorické subjektovo-predikátové súdy. Jednoduché súdy delí potom na dvojčlenné a trojčlenné. Dvojčlenné súdy sa skladajú z mena alebo neurčitého mena (subjekt) a zo slovesa (predikát); napr.: „Človek je“ (vo význame existuje) — tzv. existencionálne súdy alebo „Človek ide“ tzv. atributívne súdy. Trojčlenné súdy sa skladajú z dvoch mien (alebo neurčitých mien) a z tretej zložky — spony, napr.: „Človek je spravodlivý“.

Každý súd musí byť významove určitý a jednoznačný, aby sa takto zabránilo sofizмам. Tak subjekt musí byť vyjadrený

výrazom významove jednoznačným, na druhej strane zasa predikát musí byť v jednoznačnom sémantickom vzťahu k svojmu subjektu.

Ďalej analyzuje Aristoteles súdy z hľadiska ich kvality a kvantity. Čo sa týka kvality súdu, priznáva Aristoteles prioritu kladnému súdu, kým záporný súd pokladá za druhotný, odvodený z kladného pomocou negácie. Za kladné pokladá Aristoteles tiež súdy so záporným termínom, pokiaľ majú sponu alebo iné sloveso bez negácie („Je nečlovek“). Z hľadiska kvantity delí Aristoteles súdy na jedinečné a všeobecné (neskoršie v Prvých analytikách delí súdy na všeobecné, čiastočné a neurčité, kým jedinečné vylučuje) podľa toho, či je subjektom jedinečný alebo všeobecný pojem. S výnimkou subalternácie stanovil tiež Aristoteles všetky možné vzájomné vzťahy medzi kvantifikovanými súdmi podľa známeho logického štvorca.

Konečne sa tu stretáme tiež s počiatkami náuky o transformácii súdov a s teóriou o modalite súdu. Aristoteles rozlišuje štyri modálne funktoary: „je možné“, „je nemožné“, „je nahodilé“ a „je nutné“. Dôkladne však modalitu analyzoval až v Analytikách,

v ktorých tiež do značnej miery prehliol a rozšíril analýzu súdu.

Aký obrovský vplyv malo uvedené Aristotelovo dielo na celý ďalší vývoj logiky, najlepšie svedčí tá skutočnosť (popri množstve prekladov, výkladov a samostatných rozpráv o Aristotelovej teórii o kategorickom súde), že iba s malými zmenami a doplnkami prevzala klasická logika celú Aristotelovu náuku o kategorickom súde.

Podobne ako preklad Aristotelových Kategórií obsahuje aj preklad Hermeneutiky bohatý poznámkový aparát (s. 47—63 petítom), vypracovaný A. Křížom a K. Berkom a výstižnú úvodnú štúdiu K. Berku o Aristotelovej teórii súdu (s. 5—21).

Na samotnom veľmi dobrom preklade A. Kříža, na ktorého spresnení spolupracovali J. Patočka, K. Berka a D. Machovec, treba vyzdvihnúť tiež skutočnosť, že prekladateľ ako aj spolupracovníci neváhali nahradiť niektoré grécke termíny významove inými českými ekvivalentmi, avšak pre lepšie chápanie Aristotela z hľadiska dnešného čitateľa prilichavejšími a výstižnejšími (ako napr. namiesto vlastného mena Kallippos — Svatopluk a iné).

Július Špaňár